

जलविद्युत विकास नीति,

२०५८

१. पृष्ठभूमि

जलस्रोत नेपालको आर्थिक विकासको निमित्त एक महत्वपूर्ण प्राकृतिक संसाधन हो । जलस्रोतको प्रचुर उपलब्धता र भू-भौतिक बनौटले नेपालमा जलविद्युत उत्पादनको सम्भावना प्रशस्त छ । मुलुकको करीब ८३,००० मेगावाट जलविद्युत उत्पादन क्षमतामध्ये हालसम्म करीब ४२,००० मेगावाट विद्युत उत्पादनको लागि आर्थिक-प्राविधिक दृष्टिकोणबाट सम्भाव्य देखिएको छ । देशको सर्वाङ्गीण विकासको लागि जलविद्युतलाई आन्तरिक खपतको साथै निर्यातको सम्भावनालाई समेत दृष्टिगत गरी यसको विकास प्रक्रियालाई अगाडि बढाउन लगानी सहयोगी, स्वष्ट, सरल एवं पारदर्शी नीतिगत व्यवस्था आवश्यक छ । प्रजातन्त्र पुनर्स्थापन पछि जलस्रोतको क्षेत्रमा सकारात्मक संकेतहरु देखिन थालेका छन् । यस क्रममा हाम्रो विगतको अनुभव एवं निजी क्षेत्रसँगको छोटै भए पनि सहयात्राले पथ-प्रदर्शन गरेको छ । जलस्रोत क्षेत्रमा भएको निजी क्षेत्रको संलग्नता एवं सहभागिताको क्रममा उब्जेका कमी कमजोरी निराकरण गर्नु पर्ने पनि देखिएको छ ।

नेपालमा जलविद्युतको विकास राष्ट्रिय मात्र नभई क्षेत्रीय अर्थतन्त्रको विकासलाई नै द्रुततर गतिमा अगाडि बढाउन सहयोगी हुन सक्ने देखिएकोले नेपालको राष्ट्रिय हितलाई सर्वोपरि राखी द्विपक्षीय तथा क्षेत्रीय सहयोगको अवधारणामा एवीकृत जलस्रोत विकासका प्रयासहरु अघि बढाउन वाञ्छनीय छ । यस किसिमको प्रयासबाट मुलुकको आर्थिक विकास, औद्योगीकरण, बाढी नियन्त्रण, वातावरणीय संरक्षण, रोजगारीका अवसर सृजनाका साथै नेपालमा बन्ने बृहत जलाशययुक्त आयोजनाबाट तात्त्विक रुपमा तल्लो तटीय राष्ट्रलाई पुग्ने लाभको बाँडफाँडबाट समेत लाभान्वित हुने देखिन्छ ।

२. औचित्य

नेपालमा विद्युत ऊर्जा उत्पादन तथा खपत ज्यादै कम छ । ऊर्जाको प्रमुख स्रोत कृषि तथा वनजन्य स्रोत रहेका छन् । नवीकरणीय ऊर्जाको स्रोतको रुपमा जलविद्युत उत्पादनको सम्भाव्यता प्रचुर मात्रामा रहेता पनि यस स्रोतको वाञ्छित उपयोग हुन सकेको छैन । अधिकांश जनता अझै पनि विद्युत ऊर्जाबाट वन्चित छन् । विद्युत ऊर्जाको अभावका कारण उद्योग व्यवसायको विकास वाञ्छित गतिमा हुन सकेको छैन । यस परिप्रेक्ष्यमा नेपालमा आफ्नै उपलब्ध स्रोतबाट उत्पादन हुन सक्ने जलविद्युत ऊर्जाको विकास अपरिहार्य भएको छ । ग्रामिण विद्युतीकरण, ग्राहस्थ ऊर्जाको आपूर्ति, रोजगारी सृजना तथा उद्योग व्यवसायको विकासमा अहं भूमिका राख्ने जलविद्युतको विकास गरी उचित मूल्यमा जलविद्युत ऊर्जाको आपूर्ति गर्न समयसापेक्ष जलविद्युत नीतिको आवश्यकता देखिएको छ । जलविद्युतको विकास गर्दा उपलब्ध जलस्रोतलाई बढी भन्दा बढी उपयोग गर्ने बहुउद्देश्यीय योजनाका विकास, लाभको उपयुक्त बाँडफाँड, सार्वजनिक एवं निजी क्षेत्रको भूमिका, आन्तरिक एवं बाह्य बजारको उपयोग एवं निजी क्षेत्रसँग हुने श्री ५ को सरकारको क्रियाकलापमा स्पष्टता एवं पारदर्शिता आदि महत्वपूर्ण कुराहरुमा जलविद्युत नीतिले स्पष्ट दिशाबोध गर्नुपर्ने सन्दर्भ महत्वपूर्ण हुन गएको छ ।

जलविद्युत विकास नीति, २०४९ ले अङ्गीकार गरेका सिद्धान्त कार्यान्वयन गर्ने क्रममा हासिल भएका अनुभव, विश्वबजारमा देखापरेका नयाँ अवधारणा तथा तिनका असरहरु, प्रविधिको विकास, जलविद्युत ऊर्जाको निर्यात सम्भावना, वैदेशिक लगानीको सम्भावना एवं वातावरण संरक्षण प्रतिको प्रतिबद्धता समेतलाई समेटी जलविद्युत नीतिलाई स्पष्ट, पारदर्शी, व्यवहारिक र लगानी सहयोगी तुल्याउन परिमार्जित एवं परिष्कृत गर्नु जरुरी भएको छ।

३. उद्देश्य

जलविद्युतको विकास निम्न उद्देश्य प्राप्तिका लागि गरिनेछ।

- ३.१ देशमा विद्यमान जलस्रोतको उपयोग गरी कम लागतमा विद्युत उत्पादन गर्ने।
- ३.२ उचित मूल्यमा भरपर्दो र गुणस्तरीय विद्युत सेवालाई अधिराज्यभर विस्तार गर्ने।
- ३.३ विद्युतीकरणलाई आर्थिक क्रियाकलापसँग आवद्ध गर्ने।
- ३.४ ग्रामीण विद्युतीकरण विस्तार गर्दै ग्रामिण अर्थतन्त्रको विकास मा टेवा पुऱ्याउने।
- ३.५ जलविद्युतलाई निर्यात योग्य बस्तुको रूपमा विकास गर्ने।

४. रणनीति

जलविद्युत विकास सम्बन्धि माथिका उद्देश्य पूरा गर्न देहायका रणनीतिको अवलम्बन गरिनेछ।

- ४.१ कृषि एवं औद्योगिक विकास सँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने विद्युत क्षेत्रको विकास पूर्वाधार रहेको तथ्यलाई आत्मसात गर्दै जलविद्युत सेवालाई सामाजिक न्यायको दृष्टिले ग्रामीण अर्थतन्त्र सम्म पुऱ्याउने।
- ४.२ जलविद्युतलाई आन्तरिक खपतका साथै निर्यातको सम्भावनालाई समेत दृष्टिगत गरि यसको विकासमा निजी क्षेत्रको सहभागितालाई बढाउन लगानी सहयोगी, स्पष्ट, सरल एवं पारदर्शी प्रक्रियाहरु अवलम्बन गर्ने।
- ४.३ नेपालको जलस्रोतलाई राष्ट्रिय हित, वातावरण संरक्षण एवं अधिकतम लाभ तर्फ लक्षित गरी जलविद्युत विकासमा साना, मझौला, ठूला एवं जलाशययुक्त आयोजनाहरुको कार्यान्वयन गर्ने।
- ४.४ जलविद्युत विकास प्रवर्द्धनका लागि निजी क्षेत्र, आवश्यकता अनुसार सरकारी क्षेत्र तथा सरकारी र निजी क्षेत्रको संयुक्त लगानी आकर्षित गरी जलविद्युत आयोजनाको विकास गर्ने।
- ४.५ नेपालको जलस्रोतको उपयोगबाट अधिकतम लाभ लिनको लागि खास-खास नदीहरुको जलाधार (River Basin) लाई नै जलस्रोतको विकास र व्यवस्थापनको आधार बनाउने।
- ४.६ नेपालको जलविद्युत विकासले राष्ट्रिय मात्र नभई क्षेत्रिय अर्थतन्त्रलाई पनि सघाउ पुऱ्याउने भएकोले नेपालको जलविद्युत सम्भाव्यता एवं छिमेकी मुलुकहरुमा विद्युत ऊर्जाको मागलाई समेत दृष्टिगत गरी जलविद्युत विकासको क्षेत्रमा द्विपक्षीय वा क्षेत्रिय सहयोगको रणनीति अवलम्बन गर्ने।
- ४.७ एकीकृत रूपमा जलस्रोतको विकास गर्ने अवधारणा अनुरूप जलविद्युत विकास र व्यवस्थापन गर्दा सम्पूर्ण अर्थतन्त्रको परिप्रेक्ष्यमा राष्ट्रिय विकास सम्बन्धी व्यापक दृष्टिकोण राख्ने।

४.८ सरकारी एवं निजी क्षेत्रको संयुक्त प्रयासबाट जलविद्युत आयोजनामा पर्न सक्ने जोखिमहरूलाई न्यून पार्ने लग्ने र निराकरण गर्न नसक्ने जोखिमहरू सरकारी तथा निजी क्षेत्र मध्ये जुन क्षेत्रले कम खर्चमा बहन गर्न सक्छ। सो क्षेत्रले जिम्मा लिने व्यवस्था गर्ने ।

५. नीति

माथि उल्लेखित विषयहरूको कार्यान्वयनको लागि निम्न नीतिको अवलम्बन गरिनेछ ।

- ५.१ विद्युतको ग्राहस्थ आवश्यकता पूर्ति गर्न देशको जलविद्युत क्षमताको अधिकतम उपयोग गरिनेछ ।
- ५.२ ग्राहस्थ उपयोगको लागि विद्युत प्रणालीमा उपयुक्त हुने जलविद्युत आयोजनाहरूका साथै जलाशययुक्त आयोजनाहरूलाई पनि आवश्यकता अनुसार प्रतिस्पर्धात्मक रूपमा विकास गरिनेछ ।
- ५.३ जलविद्युत आयोजनाको कार्यान्वयन निर्माण, संचालन, स्वामित्व हस्तान्तरण सिद्धान्तको आधारमा गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- ५.४ जलविद्युतको विकासमा स्वदेशी तथा विदेशी लगानीलाई आकर्षित गर्न उचित प्रोत्साहनको व्यवस्थाका साथै पारदर्शी प्रक्रिया अवलम्बन गरिनेछ ।
- ५.५ ठूला जलाशययुक्त जलविद्युत आयोजना र बहुउद्देश्यीय आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको लागि प्रयास जारी रहनेछ । ठूला जलाशययुक्त आयोजनाबाट सृजना हुने तल्लो तटीय लाभबाट राष्ट्रलाई अधिकतम फाइदा प्राप्त हुने गरी विकास गरिनेछ ।
- ५.६ बहुउद्देश्यीय आयोजनाहरूको हकमा सिंचाई विकासको सम्भावना हेरी निजी क्षेत्रसँग श्री ५ को सरकार सहभागी हुन सक्नेछ ।
- ५.७ जलविद्युत जैविक र तापिय ऊर्जाको विकल्पको रूपमा विकास गरी वातावरण संरक्षणमा योगदान पुऱ्याइनेछ ।
- ५.८ जलविद्युत आयोजनाहरूको संचालनबाट हुनसक्ने प्रतिकूल वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण गर्नका साथै विस्थापित परिवारहरूको उचित पुनर्स्थापनाको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ५.९ विद्युत क्षेत्रमा लगानी गर्न आन्तरिक पूँजी बजारलाई परिचालन गर्न जोड दिइनेछ ।
- ५.१० स्थानिय स्तरमा साना र लघु जलविद्युत आयोजनाहरू संचालन गरी दुर्गम ग्रामिण क्षेत्रहरूमा विद्युतीकरण गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- ५.११ बढीभन्दा बढी जनतालाई विद्युत सेवा उपलब्ध गराउन ग्रामीण विद्युतीकरण विस्तार गरिनेछ । यस कार्यमा जनसहभागिता परिचालनका अतिरिक्त एक ग्रामीण विद्युतीकरण कोषको पनि स्थापना गरिनेछ ।
- ५.१२ विद्युतको अनधिकृत चुहावट नियन्त्रण गरिनेछ । यसको लागि आवश्यक प्राविधिक उपायहरूका साथै उपयुक्त कानूनी व्यवस्था गरी जनसहयोग परिचालनमा समेत जोड दिइनेछ ।
- ५.१३ न्यूनतम मागको बेला उपलब्ध हुने विद्युत शक्तिलाई ग्रामीण खानेपानी, सिंचाई, उद्योग, पर्यटन आदि क्षेत्रहरूमा उपयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- ५.१४ जलविद्युत आयोजनाहरूको संचालन गर्दा स्थानीयस्तरमा समेत उपयुक्त लाभ उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।

- ५.१५ जलविद्युत आयोजनाहरूमा पर्न सक्ने जोखिमहरू व्यहोर्न उचित व्यवस्था गरिनेछ ।
- ५.१६ द्विपक्षीय तथा क्षेत्रीय सहयोगको अवधारणा लिई देशमा जलविद्युत उत्पादन क्षमताको प्रचुरतालाई दृष्टिगत गरी विद्युत निर्यातलाई प्रोत्साहन दिइनेछ ।
- ५.१७ उचित मूल्यमा भरपर्दो र गुणस्तरीय विद्युत सेवालाई अधिराज्यमा विस्तार गर्न जलविद्युत उत्पादन, प्रसारण र वितरण गर्दा सामुदायिक सहकारी संस्था, स्थानीय, निकाय एवं निजी क्षेत्रको संलग्नतालाई प्रोत्साहित गरी प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण सृजना गर्न सार्वजनिक क्षेत्रमा हाल विद्यमान रहेका संस्थाहरूको पुनःसंरचना गरिनेछ ।
- ५.१८ उपभोक्तालाई गुणस्तरीय र भरपर्दो विद्युत सेवा सुलभ रूपमा उपलब्ध गराउने गरी उपभोक्ताको हित संरक्षणमा ध्यान दिइनेछ ।
- ५.१९ उचित मूल्यमा विद्युत ऊर्जा आपूर्ति हुने गरी विद्युतको मूल्य निर्धारण प्रक्रिया औचित्यपूर्ण र पारदर्शी तुल्याइनेछ ।
- ५.२० जलविद्युत आयोजनाको कार्यान्वयन नेपाली श्रम र सीप उपयोग गर्न प्राथमिकता दिइनेछ ।
- ५.२१ जलविद्युत विकासको लागि दक्ष जनशक्ति तयार पार्न र त्यस क्षेत्रमा कार्यरत व्यक्तिहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नको लागि तालिमको व्यवस्था देश भित्रै गर्न एक संस्थाको विकास गरिनेछ । त्यस संस्थाले जलविद्युत विकास सम्बन्धी अध्ययन र अनुसन्धान कार्य पनि गर्न सक्नेछ ।
- ५.२२ ऊर्जा संरक्षण कार्यलाई बढावा दिन उपभोक्ताहरूलाई माग व्यवस्थापन गर्न अभिप्रेरित गरिनेछ ।

६. कार्यनीति र जलविद्युत विकास सम्बन्धी व्यवस्था

जलविद्युत विकास नीति लागु गर्न र सो मा निहित उद्देश्य पूर्ति गर्न देहमयका कार्यनीतिको अनुसरण गरिनेछ ।

६.१ वातावरणीय व्यवस्था

६.१.१ जलविद्युत उत्पादन अयोजनाको विद्युत गृह, बाँध स्थल, सुरुङ वा नहर तथा जलाशय, प्रसारण, लाइन, वितरण लाइन जस्ता संरचनाहरूको कार्यान्वयनबाट प्रत्यक्षरूपमा प्रभावित हुने आयोजना स्थलमा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन प्रतिवेदनबाट ठहर गरिएका कार्यक्रमहरू लागु गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । जलविद्युत आयोजनाको निर्माण गर्दा वातावरण सम्बन्धी कुराहरूको हकमा प्रचलित कानून बमोजिम गरिनेछ । नदी, खोलाको न्युनतम मासिक औसत बहावको कम्तीमा १० प्रतिशत वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन अध्ययन प्रतिवेदनबाट देखिएको न्युनतम आवश्यक मात्राको पानी नदी, खोलामा छोड्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

६.१.२ जलविद्युत आयोजना निर्माण गर्न आवश्यक घरजग्गा प्राप्त गर्न अनुमति प्राप्त गर्ने निजी क्षेत्रलाई नै जग्गा उपलब्ध गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । तर सो बमोजिम आवश्यक घरजग्गा उपलब्ध हुन नसकेमा श्री ५ को सरकारले प्रचलित कानून बमोजिम संस्थालाई जग्गा प्राप्त गरे सरह निजी क्षेत्रलाई घर जग्गा उपलब्ध गराई दिन सक्नेछ । घर जग्गा प्राप्त गर्दा लाग्ने सम्पूर्ण खर्च

अनुमति प्राप्तकर्ताले व्यहोर्नु पर्नेछ । सरकारी जग्गा भएमा अनुमतिपत्रको कानून बमोजिम उपलब्ध गराई दिनेछ ।

- ६.१.३ विद्युत उत्पादन, प्रसारण र वितरण गर्दा विस्थापित हुने परिवारलाई पुनर्स्थापना र पुनर्वास श्री ५ को सरकारले तोकेको मापदण्ड बमोजिम अनुमति प्राप्तकर्ताले गर्नु पर्नेछ । यस कार्यमा निजी क्षेत्रलाई सरकारीस्तरबाट आवश्यक सहयोग गरिनेछ । तर सोको लागि आवश्यक श्रोत संचालित आयोजनाको लागत खर्चमा समावेश गरि लगानीकर्ताले नै व्यहोर्नु पर्नेछ ।
- ६.२ पानी सम्बन्धी अधिकारको व्यवस्था
अनुमतिपत्र लिनु नपर्ने र अनुमतिपत्र प्राप्त गरी संचालन भएका आयोजनाको पानी उपलब्धता वा जलाधिकारमा प्रतिकूल असर नपर्ने कानूनी व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ६.३ उत्पादन, प्रसारण तथा वितरणमा लगानीको व्यवस्था
 - ६.३.१ जलविद्युत उत्पादन, प्रसारण तथा वितरण आयोजनामा स्वदेशी तथा विदेशी लगानीकर्ताहरूको पूँजीलाई प्रवाहित गर्न एकल वा संयुक्त वा निजी क्षेत्र र सार्वजनिक क्षेत्रको संयुक्त लगानीका कम्पनी (Joint Venture Company) हरूको माध्यमबाट पनि जलविद्युत विकास गरिनेछ । साधारणतया विदेशी लगानीकर्तालाई नेपाली लगानीकर्तासित संयुक्त लगानी गर्न प्राथमिकता दिई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
 - ६.३.२ जलविद्युत उत्पादनमा स्वदेशी लगानीलाई प्रोत्साहित गर्न पूँजीबजारको परिचालन गरिनेछ । यसको लागि आवश्यक वित्तीय संस्था, वण्ड लगायत अन्य वित्तीय उपकरणहरूको विकास गरिनेछ ।
 - ६.३.३ जलविद्युत उत्पादन तथा वितरण आयोजनाहरूमा सार्वजनिक पूर्वाधार संरचना निर्माण संचालन तथा हस्तान्तरण सम्बन्धी नीति, २०५७ अन्तर्गत स्थापना गरिने पूर्वाधार संरचना वित्तीय संस्थालाई समेत उपयोग गरिनेछ ।
 - ६.३.४ जलविद्युत उत्पादन, प्रसारण तथा वितरण सम्बन्धी आयोजनामा लगानी गर्नका लागि विदेशी संस्थाहरूबाट ऋण प्राप्त गर्ने संभौतामा प्रचलित कानून बमोजिम श्री ५ को सरकारको स्वीकृति लिनु पर्नेछ । जलविद्युत उत्पादन वा प्रसारण तथा वितरण सम्बन्धी आयोजनाको अनुमतिपत्र प्राप्त कर्ताले उक्त विदेशी ऋणदाता समक्ष शेयर तथा अचल सम्पत्ति धितो राखी ऋण लिँदा लिनुपर्ने स्वीकृति एवं तत् सम्बन्धित अन्य व्यवस्था कानूनद्वारा निर्धारित भए बमोजिम हुनेछ ।
 - ६.३.५ कुनै जलाशययुक्त आयोजनाबाट सिंचाई सम्बन्धी लाभ समेत उपयोग गर्न सकिने भएमा त्यस्तो आयोजनामा श्री ५ को सरकार निजी क्षेत्रसित संयुक्त सहभागी हुन सक्नेछ ।
- ६.४ ग्रामिण विद्युतीकरणको पूर्वाधार विकासको विशेष लगानीको व्यवस्था
 - ६.४.१ श्री ५ को सरकारले ग्रामिण विद्युतीकरण क्रमशः विस्तार गर्दै लग्नेछ । यसको लागि उपयुक्त संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।
 - ६.४.२ वितरण अनुमित प्रदान गर्दा ग्रामिण विद्युतीकरण समेत गर्नुपर्ने उचित व्यवस्था गरिनेछ ।

- ६.४.३ विद्युत उत्पादन आयोजनाबाट प्रत्यक्ष रूपमा प्रभावित ग्रामिण क्षेत्रमा ग्रामिण विद्युतीकरण गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । त्यस्तो क्षेत्रमा खपत भएको विद्युत ऊर्जामा ऊर्जा दस्तुर छुट दिइनेछ । यो छुट व्यापारिक उत्पादन भएको पहिलो पन्ध्र वर्षसम्म हुनेछ ।
- ६.४.४ जलविद्युत संरचनाले प्रत्यक्ष रूपमा प्रभावित गाउँ विकास समितिहरूको विद्युतीकरण विस्तारको लागि मात्र त्यस आयोजनाबाट श्री ५ को सरकारलाई प्राप्त हुने रोयल्टी रकमको एक प्रतिशत रकम उक्त गाउँ विकास समितिहरूलाई उपलब्ध गराइनेछ ।
- ६.४.५ रोयल्टीबाट प्राप्त रकमको केही अंश जम्मा गरी लघु जलविद्युत विकास एवं ग्रामिण विद्युतीकरणका लागि एक ग्रामिण विद्युतीकरण कोष खडा गरिनेछ ।
- ६.४.६ स्वदेशी निजी क्षेत्रले ग्रामीण स्तरमा १०० किलोवाट जलविद्युत केन्द्र निर्माण गरी विद्युत उत्पादन तथा वितरण गर्न श्री ५ को सरकारले वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्धन केन्द्र मार्फत अनुदान उपलब्ध गराउनेछ । साथै यस्ता आयोजनालाई प्राथमिकता प्राप्त कर्जा क्षेत्रमा समावेश गरी सो बमोजिमको सुविधा प्रदान गरिनेछ ।
- ६.४.७ राष्ट्रिय विद्युत प्रणालीको पहुँचबाट बाहिर परेका पहाडी ग्रामिण क्षेत्रमा साना जलविद्युत आयोजनाबाट विद्युत आपूर्ति गरिनेछ । यस्ता साना जलविद्युत आयोजनाबाट विद्युत आपूर्ति गरिनेछ । यस्ता साना जलविद्युत आयोजनाको संचालन तथा संभार स्थानीय सहकारी समूहलाई जिम्मा दिने व्यवस्था गरिनुका साथै यी समूहलाई योजना तर्जुमा एवं कार्यान्वयनको क्रममा समेत संलग्न गराइनेछ ।

६.५ आयोजना हस्तान्तरण सम्बन्धी व्यवस्था

- ६.५.१ जलविद्युत उत्पादन आयोजना, अनुमतिपत्रमा तोकिएको म्याद समाप्त भएपछि स्वतः श्री ५ को सरकारलाई राम्रो सञ्चालन भएको अवस्थामा हस्तान्तरण गर्नुपर्नेछ । श्री ५ को सरकारले त्यसको लागि कुनै क्षतिपूर्ति दिने छैन । यसरी हस्तान्तरण भएको आयोजना श्री ५ को सरकारले सम्झौताद्वारा सञ्चालन गराउन सक्नेछ । यसरी सञ्चालन गर्दा पूर्व सञ्चालक कम्पनीलाई पहिलो प्राथमिकता दिइनेछ ।
- ६.५.२ जलविद्युत आयोजना राम्रो सञ्चालन अवस्थामा राख्न मुख्य मुख्य विद्युत उपकरणहरू र संरचनाहरूको मर्मत सम्भारका आधारहरू नियमन संस्थाबाट तोकिएको र अनुगमन तथा निरीक्षणको उपयुक्त व्यवस्था विद्युत विकास विभागले गर्नेछ ।
- ६.५.३ जलविद्युत आयोजना हस्तान्तरण गर्ने अवधि पूरा हुन २ वर्ष अगाडिदेखि सो आयोजनाको सञ्चालनमा श्री ५ को सरकारको समेत संलग्नता हुने व्यवस्था गरिनेछ ।

६.६ विद्युत खरिद सम्बन्धी व्यवस्था

- ६.६.१ निजी क्षेत्रबाट उत्पादित जलविद्युत नेपाल अधिराज्यभित्र आफैले वितरण समेत गर्ने अवस्थामा बाहेक उत्पादित जलविद्युत खरीद बिक्री गर्न विद्युत खरीद सम्झौता (Power Purchase Agreement) गर्नु पर्नेछ । तर नेपालको कुनै खास उद्योग व्यवसायमा खपत हुने गरी आफैले उत्पादन गरेको (Captive Plant) विद्युतको लागि भने खरीद बिक्री सम्झौता गर्न आवश्यक हुने छैन ।

६.७ भिसा सम्बन्धी व्यवस्था

जलविद्युत आयोजनाका लगानीकर्ता, निजको अधिकृत प्रतिनिधि तथा आयोजनाको निर्माण तथा संचालन सम्मको लागि सम्भलौतामा व्यवस्था भए बमोजिम आवश्यक विदेशी विशेषज्ञहरु, दक्ष जनशक्ति तथा निजहरुका परिवारलाई गैर पर्यटक भिसा तथा वर्क परमिट प्रदान गरिनेछ ।

६.८ स्थानिय श्रोत र साधनको अधिकतम उपयोग

६.८.१ देशको निर्माण व्यवसायी र परामर्श दातृ संस्थाहरुबाट आयोजनाको विकास गर्दा जलविद्युतको लागत घट्ने हुँदा विदेशी व्यवसायीहरुलाई स्थानिय संस्थाहरूसँग आवद्ध हुनलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

६.८.२ जलविद्युत आयोजनाको निर्माण वा संचालन गर्न अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले अनुमतिपत्र बमोजिमको काम गर्ने सिलसिलामा नेपाली नागरिकहरुमा प्रविधि हस्तान्तरण हुने गरी काम गर्नु गराउनु पर्नेछ ।

६.८.३ जलविद्युत आयोजना निर्माण वा संचालन गर्न अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले बढीभन्दा बढी नेपाली श्रम, सीप, साधन र स्रोतको उपयोग गर्नुको साथै स्थानीय श्रम उपयोग गर्न प्राथमिकता दिनुपर्नेछ ।

६.८.४ विद्युत क्षेत्रमा उपयोग हुने निर्माण सामग्री एवं संयन्त्रहरुको उत्पादन गर्ने उद्योगहरुको विकास गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

६.९ लगानीजन्य जोखिम व्यवस्थापन

६.९.१ अनुमतिपत्रको अवधि भरि निजी क्षेत्रबाट स्थापित जलविद्युत आयोजना, प्रसारण प्रणाली र वितरण प्रणाली राष्ट्रियकरण गरिने छैन ।

६.९.२ निजी क्षेत्रबाट निर्माण गरिने विद्युत उत्पादन प्रसारण वा वितरण आयोजनाको निमित्त लगानी गर्ने विदेशी व्यक्ति, फर्म वा कम्पनीले देहाय बमोजिमको रकम प्रचलित विनिमयदर बमोजिम विदेशी मुद्रामा नेपाल अधिराज्य बाहिर फिर्ता लैजान सटही सुविधा प्रदान गरिनेछ:

(क) जलविद्युत आयोजनाको लागि विदेशी मुद्रामा लिएको स्वीकृत ऋणको साँवा तथा व्याज भुक्तानी गर्न आवश्यक रकम ।

(ख) नेपाल अधिराज्य भित्र विद्युत विक्री गरेको भए विदेशी लगानी वापत लाभ वा लाभांशको रुपमा प्राप्त रकम ।

(ग) निर्यातमूलक विद्युत आयोजनाको हकमा ऋणको सावा, व्याज, लाभ एवं लाभांश वापत प्राप्त रकमको शतप्रतिशत रकम जुन मुद्रामा विद्युत विक्री गरी आय स्वरुप नेपाल अधिराज्यमा प्राप्त भएको छ सोही मुद्रामा फिर्ता लैजान सकिनेछ ।

(घ) विदेशी लगानीको केही वा सबै भागको शेयर विक्रीबाट प्राप्त रकम जुन मुद्रामा शेयर विक्री भएको छ सोही मुद्रामा शेयर विक्री भएको भए सो को ७५ प्रतिशत मात्र विदेशी मुद्रा सटही सुविधा प्राप्त हुनेछ ।

(ङ) विदेशी लगानीकर्तालाई विदेशी मुद्रा सम्बन्धी अन्य सुविधा प्रचलित विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐन बमोजिम हुनेछ ।

- ६.९.३ जलविद्युत उत्पादनको अनुमतिपत्र प्रदान गर्दाको बखत अनुमान गरिएको भन्दा प्रतिकुल भौगर्भिक तथा Hydrological परिस्थिति सृजना भएमा वा भवितव्य (Force Majeure) परेमा यस्तो जोखिमबाट हुने असर कम गर्न क्षतिपूर्ति स्वरूप जोखिमको प्रकृति र प्रभावको मूल्याङ्कन गरी उत्पादन अनुमतिपत्रको अवधि बढीमा ५ वर्ष थप गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ६.९.४ विद्युत उत्पादन केन्द्रको क्षमता वृद्धि तथा आपतकालिन वा दैवी प्रकोपको कारणबाट गर्नु परेको मर्मत सम्भारका लागि पनि यस नीति अन्तर्गत नयाँ योजनाले पाए सरहको भन्सार र मूल्य अभिवृद्धि कर सुविधा प्रदान गरिनेछ ।
- ६.९.५ अनुमतिपत्र प्राप्त कम्पनी, संगठित संस्था वा व्यक्तिले आयोजनाको सुरक्षाको प्रबन्ध आफैले गर्न वा सोको लागि श्री ५ को सरकारलाई अनुरोध गर्न सक्नेछ । श्री ५ को सरकारले आवश्यक ठानेमा त्यस्तो आयोजनाको सुरक्षा प्रबन्ध गरी दिन सक्नेछ । यसरी श्री ५ को सरकारले सुरक्षा प्रबन्ध गरेको अवस्थामा त्यस्तो सुरक्षा प्रबन्धको वास्तविक खर्च अनुमतिपत्र प्राप्त कम्पनी, संगठित संस्था वा व्यक्तिले व्यहोर्नु पर्नेछ ।
- ६.९.६ आयोजनाको अनुमतिपत्र प्रदान भएपछि उक्त अनुमतिपत्रमा उल्लेख भए बमोजिम र यस नीति अनुरूप श्री ५ को सरकारले पालन गर्नुपर्ने कर्तव्य पालन नगरेको कारणबाट अनुमतिपत्र प्राप्त कम्पनी, संगठित संस्था वा व्यक्तिलाई कुनै हानी नोक्सानीको हकमा सम्भौतामा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।
- ६.९.७ माथि ६.९.६ बमोजिम श्री ५ को सरकारले क्षतिपूर्ति व्यहोर्नु पर्ने अवस्थामा त्यस्तो क्षतिको रकम अनुमतिपत्रको अवधिलाई मूल्यको रूपमा मूल्याङ्कन गरी अनुमति अवधि गर्न सक्नेछ ।
- ६.९.८ श्री ५ को सरकारबाट अनुमतिपत्र प्रदान गरेपछि अनुमतिपत्रमा उल्लिखित शर्तहरू विपरीत हुने गरी रद्द गरिनेछैन । यसरी अनुमतिपत्र रद्द गरिएमा श्री ५ को सरकारले त्यसबाट हुन आउने वास्तविक क्षति वापत क्षतिपूर्ति व्यहोर्नु पर्नेछ । तर अनुमतिपत्रमा उल्लेख भएका प्रगति, लक्ष्य, गुणस्तर आदि लगायतका अन्य शर्तहरू बमोजिम अनुमतिपत्र प्राप्त कम्पनी, संगठित संस्था वा व्यक्तिले कार्य नगरेको अवस्थामा श्री ५ को सरकारले कुनै पनि किसिमको क्षतिपूर्ति व्यहोर्ने छैन ।
- ६.९.९ अनुमतिपत्रमा उल्लेख भए बमोजिमका शर्तहरूको आधारमा श्री ५ को सरकारले अनुमतिपत्र रद्द गर्नु अघि अनुमतिपत्र प्राप्त कम्पनी, संगठित संस्था वा व्यक्तिलाई लिखित रूपमा पूर्वजानकारी गराई सफाइको मौका दिइनेछ ।
- ६.९.१० माथि ६.९.९ बमोजिम सफाइको मौका दिने सम्बन्धी कार्यविधि, सफाइ प्राप्त भएपछि दिनुपर्ने चेतावनी वा निर्देशन र त्यसपछि अनुमतिपत्रका शर्तहरू उल्लंघन भएमा गरिने कारवाही बारे स्पष्ट व्यवस्था गरिनेछ ।
- ६.९.११ विवाद समाधानका लागि सम्भौता बमोजिम वा विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
- ६.९.१२ आयोजना सम्बन्धी अनुमतिपत्र जारी हुँदाका बखत भएको सम्भौता बमोजिम साविकका जलविद्युत उत्पादन आयोजना माथि कुनै थप वा नयाँ कर, शुल्क, महशुल वा जुनसुकै नामको

सरकारी राजस्व लगाइने छैन । यो नीति लागू हुनु अघि प्रदान गरिएका अनुमतिपत्र वा सम्झौताका सम्बन्धमा अनुमतिपत्र वा सम्झौतामा उल्लेख भए बमोजिम नै हुनेछ ।

६.१० आन्तरिक विद्युत बजारको व्यवस्था

६.१०.१ विद्युत ऊर्जा खपत गर्ने खालका उद्योगहरू स्थापना गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

६.१०.२ निजी क्षेत्रद्वारा संचालित १ मेगावाटसम्म क्षमताको राष्ट्रिय प्रणालीमा नजोडिने जलविद्युत आयोजनाबाट उत्पादित विद्युतको महशुल दर निजी उत्पादनकर्ताले आफै निर्धारण गरी बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ ।

६.१०.३ विद्युत वितरण गर्न अनुमति प्राप्त व्यक्ति वा संस्थाले आफ्ना विभिन्न उपभोक्ताहरूलाई बिक्री गर्ने विद्युतको Peak, off-peak, seasonal, bulk अलग अलग विद्युत महशुल दर निर्धारण गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

६.१०.४ अतिरिक्त ऊर्जा खपत देशभित्र गराउनको लागि विद्युत महशुल संरचनामा आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ । माग व्यवस्थापन गर्नका लागि विद्युतको आपूर्तिसँग मेल खाने गरी Time-of day, Seasonal Tariff सम्बन्धी व्यवस्था गरिनेछ ।

६.१०.५ ऊर्जा संरक्षण गर्ने खालका विद्युत उपकरणहरू बढी प्रयोग गर्न ग्राहकहरूलाई चेतना जगाउनुका साथै यस्ता सामानहरूमा लाग्ने भन्सार महशुलमा विशेष छुट दिने व्यवस्था गरिनेछ ।

६.११ विद्युत निर्यातको व्यवस्था

६.११.१ देशमा उत्पादित विद्युत शक्ति विदेश निर्यात गर्नु परेमा निर्यातकर्ता र श्री ५ को सरकार बीच भएको सम्झौता बमोजिम हुनेछ ।

६.११.२ निर्यातमूलक आयोजनाहरू बाट उत्पादित विद्युतको १० प्रतिशतसम्म विद्युत श्री ५ को सरकारले आवश्यक ठानेमा गार्हस्थ्य उपयोगको लागि आपसी सहमतिमा खरीद गरी लिन सक्नेछ ।

६.११.३ निर्यातमूलक आयोजनाहरू पहिचान गरी निजी क्षेत्रबाट त्यस्ता आयोजनाहरूको विकास गरी विद्युत निर्यात गरिनेछ । यसका लागि द्विपक्षीय एवं क्षेत्रीय स्तरमा विद्युत प्रणाली विस्तार गर्ने तर्फ आवश्यक अध्ययन गरिनेछ ।

६.११.४ राष्ट्रिय हितलाई ध्यानमा राखी बृहत जलाशययुक्त बहुउद्देश्यीय आयोजनाबाट अधिकतम लाभ प्राप्त हुने गरी सिंचाई, बाढी नियन्त्रण जस्ता गैर विद्युतीय लाभहरूको मूल्याङ्कन गरिनेछ । यस्ता लाभहरू अधिकतम रूपमा नेपाल अधिराज्य भित्र उपयोग गरिनेछ । प्राप्त हुने लाभ नेपाललाई बढी भई तात्त्विक रूपमा तल्लो तटीय राष्ट्रहरूलाई लाभ हुने भएमा सो वापत पाउने फाइदा तल्लो तटीय राष्ट्रसित वार्ताद्वारा तय गरिनेछ । यस्ता आयोजनाको कार्यान्वयनको अनुमति यसै नीति अन्तर्गत श्री ५ को सरकारको स्वीकृतिबाट प्रदान गरिनेछ । तर प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँडको विषय यो नीतिको परिधि भन्दा बाहिर हुनेछ ।

६.११.५ विद्युत उत्पादन अनुमति प्राप्त गर्ने संस्थाले आयोजनाबाट प्राप्त हुने गैर विद्युतीय लाभ प्राप्त गर्न श्री ५ को सरकारलाई आवश्यक सहयोग गर्नुपर्नेछ ।

६.११.६ विदेशमा निर्यात हुने विद्युत खरीद सम्पन्न गर्न आवश्यक भए श्री ५ को सरकारले उपयुक्त सहयोग गर्न सक्नेछ ।

६.१२ अनुमतिपत्र सम्बन्धी व्यवस्था

६.१२.१ जलविद्युत उत्पादन आयोजना संचालन गर्दा स्थानीय जनता पनि प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित हुन सक्ने व्यवस्था गरिनेछ । यस सम्बन्धी व्यवस्था अनुमति प्राप्तकर्ता सँग हुने सम्झौतामा समावेश गरिनेछ । यसको साथै विद्युत उत्पादनको लागि निर्माण भएको बाँध जलाशय तथा विद्युत गृहबाट प्रभावित जिल्लाहरुको जिल्ला विकास समितिलाई रोयल्टी वापत प्राप्त रकमको १० प्रतिशत स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली बमोजिम ती जिल्लाहरुको विकास निर्माण कार्यमा खर्च गर्नेगरी उपलब्ध गराइने छ ।

६.१२.२ जलविद्युत उत्पादन केन्द्रको वर्गीकरणमा आयोजनाको क्षमता (Capacity) का अतिरिक्त निम्न विषय समेतलाई ध्यान दिइनेछ ।

१. आन्तरिक माग आपूर्ति गर्ने केन्द्र

२. विद्युत निर्यात गर्ने केन्द्र

३. कुनै खास उद्योगमा कम्तिमा ६० प्रतिशत ऊर्जा खपत हुनेगरी सोही उद्योगले निर्माण गर्ने केन्द्र (Captive Plant)

६.१२.३ (क) अनुमतिपत्रको व्यवस्था देहाय बमोजिम हुनेछ ।

१. अध्ययन/सर्वेक्षण अनुमति

२. उत्पादन अनुमति

३. प्रसारण अनुमति

४. वितरण अनुमति

(ख) १ मेगावाटसम्म क्षमता भएको जलविद्युत आयोजनाको लागि कुनै अनुमतिपत्र लिनुपर्ने छैन । यस्ता जलविद्युत आयोजनाको कार्य सुरु गर्नु भन्दा अगाडि जिल्ला जलस्रोत समितिमा दर्ता गर्नुपर्नेछ । यसरी दर्ता भएको जानकारी विद्युत विकास विभागमा दिनुपर्नेछ । यस्ता आयोजनाको दर्ता गर्ने आधारहरु श्री ५ को सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ । यस्ता आयोजनाहरुले यसै नीति बमोजिम सुविधा पाउनेछन् ।

(ग) अनुमतिपत्र पाउनका लागि विद्युत विकास विभागमा रित पूर्वकको निवेदन दिनुपर्नेछ । १० मेगावाट सम्मका जलविद्युत आयोजनाको अध्ययन सर्वेक्षण अनुमति सम्पूर्ण विवरण पेश गरेको सामान्यतया ६० दिन भित्र दिइनेछ । अन्य सबै किसिमको अनुमति सम्पूर्ण विवरण पेश गरेको सामान्यतया १२० दिन भित्र दिइनेछ ।

६.१२.४ नेपाल अधिराज्यभित्र विद्युत खपत हुने सरकारी स्तरबाट सम्भाव्यता अध्ययन भैसकेका १० मेगावाट भन्दा बढी क्षमताका जलविद्युत आयोजनाहरुको विस्तृत सर्वेक्षण र विद्युत उत्पादन गर्ने अनुमति प्रस्ताव आह्वान गरी प्रतिस्पर्धाका आधारमा प्रदान गरिनेछ ।

६.१२.५ Captive Plant को लागि सर्वेक्षण र उत्पादन अनुमतिपत्र लिनुपर्नेछ । रितपूर्वकको सम्पूर्ण विवरण पेश गरेको १२० दिनभित्र अनुमति दिइनेछ ।

६.१२.६ अध्ययन/सर्भेक्षण अनुमतिपत्र प्राप्त गर्नेले अनुमतिपत्रको अवधिभित्र उत्पादन अनुमतिपत्रको लागि निवेदन दिनुपर्नेछ । उत्पादन अनुमतिपत्रको लागि निवेदन नदिएमा सो अध्ययन/सर्भेक्षण प्रतिवेदन श्री ५ को सरकारको स्वामित्वमा आउनेछ । श्री ५ को सरकारले त्यस्तो अध्ययन प्रतिवेदनको आधारमा सो आयोजनाबाट आफैले वा प्रतिस्पर्धाको आधारमा अन्य कुनै कम्पनी मार्फत विद्युत उत्पादन गराउन सक्नेछ । सो अध्ययन प्रतिवेदनलाई उपयोग गर्नेगरी यस्तो आयोजनाको उत्पादन अनुमति निजी क्षेत्रलाई दिइएमा सो आयोजनाको अध्ययन /सर्भेक्षणमा भएको उचित खर्च उत्पादन अनुमति प्राप्त गर्नेबाट फिर्ता दिलाइदिन सकिनेछ ।

६.१२.७ श्री ५ को सरकारले उचित ठहर्‍याएको १०० मेगावाट क्षमताभन्दा बढी जडित क्षमता भएका आयोजनाबाट विद्युत निर्यात गर्ने गरी अनुमति प्रदान गर्न सक्नेछ । यस्ता आयोजनाहरूको अनुमतिपत्र प्रस्ताव आव्हान गरी वा अनुमतिपत्रको लागि निवेदन दिने निवेदकसित वार्ता गरी श्री ५ को सरकारबाट प्रदान गरिनेछ ।

६.१२.८ अनुमतिपत्र जलस्रोत मन्त्रालयबाट जारी हुनेछ ।

६.१२.९ अनुमतिपत्र प्रदान गर्ने आधारहरू पारदर्शी गरिनेछन् ।

६.१२.१० निजी, स्वदेशी या विदेशी लगानी आकर्षित गर्न आवश्यकतानुसार श्री ५ को सरकारले आवेदक पक्षसँग आयोजना सम्भौता गर्न सक्नेछ ।

६.१२.११ अनुमतिपत्रको अवधि

(१) अध्ययन/सर्भेक्षण अनुमतिपत्र:

अध्ययन/सर्भेक्षण अनुमतिपत्रको अवधि बढीमा ५ वर्षको हुनेछ ।

(२) जलविद्युत उत्पादन अनुमतिपत्र:

उत्पादन अनुमतिपत्रको अवधि आयोजनाको प्रकृति हेरी निम्न बमोजिम हुनेछ ।

(क) आन्तरिक मागको आपूर्ति गर्ने आयोजना उत्पादन अनुमति प्राप्त गरेको मितिबाट ३५ वर्ष ।

(ख) निर्यातमूलक जलविद्युत आयोजना:

उत्पादन अनुमतिपत्र प्राप्त गरेको मितिले ३० वर्ष ।

(ग) कुनै स्वदेशी उद्योग व्यवसायले कम्तीमा ६० प्रतिशत ऊर्जा आफैले उपयोग गर्ने गरी उत्पादन हुने Captive Plant को हकमा:

सम्बन्धित उद्योग सञ्चालनमा रहुन्जेलसम्म । उद्योग सञ्चालनमा नरहे उत्पादन अनुमतिपत्र प्राप्त गरेको मितिले ३० वर्षसम्म ।

(घ) जलाशययुक्त आयोजनाको लागि निर्माण अवधिको आधारमा उत्पादन अनुमतिपत्रमा बढीमा ५ वर्षसम्म थप गर्न सकिनेछ ।

(३) विद्युत प्रसारण तथा वितरण अनुमतिपत्र विद्युत प्रसारण तथा वितरणको लागि अनुमतिपत्र दिनु पर्नेछ ।

(क) श्री ५ को सरकारले कुनै प्रसारण लाइन वा ग्रीड भनी तोक्न सक्नेछ ।

(ख) विद्युत प्रसारणको अनुमतिपत्रको अवधि अनुमतिपत्र प्राप्त भएको मितिले २५ वर्ष हुनेछ ।

(ग) विद्युत वितरणको अनुमतिपत्रको अवधि अनुमतिपत्र प्राप्त भएको मितिले २५ वर्ष हुनेछ ।

- (घ) विद्युत उत्पादन, प्रसारण वा वितरण तथा विद्युत उत्पादन, प्रसारण वा वितरण मात्र पनि गर्ने अनुमतिपत्रको अवधिको सन्दर्भमा विद्युत उत्पादनको अवधि नै प्रसारण तथा वितरण अवधि हुनेछ ।
- (ङ) विद्युत प्रसारण तथा वितरण अनुमतिपत्रहरूको अवधि प्रचलित कानून बमोजिम एक पटकमा १० वर्षको लागि नवीकरण गर्न सकिनेछ ।
- (च) १ मेगावाटसम्म क्षमताको विद्युत प्रसारण र वितरण अवधि सो केन्द्र संचालन रहन्जेलसम्म हुनेछ ।
- (४) अनुमतिपत्र प्राप्त गरी वा नगरी स्वतन्त्र संचालनमा रही कुनै खास क्षेत्रमा विद्युत उत्पादन र वितरण गरिरहेकोमा सोही क्षेत्रमा अन्य कुनै व्यक्तिले सो आयोजनामा प्रतिकूल असर पर्ने गरी बढी क्षमताको विद्युत उत्पादन र विस्तारको अनुमति माग गर्न सक्नेछ, तर उसले त्यहाँ संचालनमा रहेको जलविद्युत केन्द्र, प्रसारण तथा वितरण लाइन आपसी सहमतिमा खरिद गरी लिनु पर्नेछ । उपर्युक्त अनुसार आपसी सहमति नभएको खण्डमा राष्ट्रिय हितको आधारमा श्री ५ को सरकारले उपर्युक्त संरचनाको उचित क्षतिपूर्ति दिलाई सहमति गराउने व्यवस्था गर्नेछ ।
- (५) उत्पादन, प्रसारण तथा वितरण अनुमतिपत्र प्राप्त गर्ने संस्था नेपालमा दर्ता भएको हुनु पर्नेछ । उत्पादन, प्रसारण तथा वितरण अनुमतिपत्र प्राप्त गर्नु भन्दा अगाडि अनुमतिपत्र प्राप्त गर्ने संस्थाले श्री ५ को सरकार समक्ष तोकिए बमोजिम जमानी उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- ६.१२.१२ कुनै पनि अनुमति प्राप्त उत्पादनकर्ताले उत्पादन गरेको विद्युत प्रसारण गर्नका लागि निर्धारित शुल्क तिरी राष्ट्रिय ग्रीड प्रणाली प्रयोग गर्न पाउनेछ । यस प्रयोजनको लागि राष्ट्रिय ग्रीड प्रणालीको उपयोग सम्बन्धी आवश्यक विवरणहरू (ग्रीड कोड) र भार संप्रेषणका आधारमा तयार गरिनेछ ।
- ६.१२.१३ अनुमति प्राप्त गरी राष्ट्रिय ग्रीड प्रणालीसँग नजोडी स्वतन्त्र रूपमा स्थानीय प्रणाली अन्तर्गत कुनै क्षेत्रमा विद्युत आपूर्ति गर्न सकिनेछ ।

६.१३ दस्तुर सम्बन्धी व्यवस्था

६.१३.१ सलामी दस्तुर (Royalty)

जलविद्युतकर्ताले विद्युतको उत्पादन सुरु भएपछि देहाय बमोजिमको सलामी दस्तुर (Royalty) श्री ५ को सरकारलाई बुझाउनु पर्नेछ ।

(क) आन्तरिक खपतका आयोजना

विद्युत क्षमता		१५ वर्षसम्म		* १५ वर्ष पछि	
		वार्षिक क्षमता दस्तुर प्रति किलोवाट	ऊर्जा दस्तुर प्रति किलोवाट घण्टा	वार्षिक क्षमता दस्तुर प्रति किलोवाट	ऊर्जा दस्तुर प्रति किलोवाट घण्टा
१	१ मेगावाटसम्म	X	X	X	X
२	१ देखि १० मेगावाटसम्म	रु. १०० १-	१.७५%	रु. १००० १-	१०%
३	१० देखि १०० मेगावाटसम्म	रु. १५० १-	१.८५%	रु. १२०० १-	१०%
४	१०० मेगावाट भन्दा माथि	रु. २००१-	२.००%	रु. १५०० १-	१०%
५	Captive प्रयोगको लागि	रु. १५०० १-	-	रु. ३०००१-	-

तर Captive प्रयोगको लागि स्थापित विद्युत केन्द्रबाट बढी भएको विद्युत वितरण प्रणालीमा विक्री गरिएको भएमा सो विद्युत शक्तिमा १०० मेगावाट भन्दा माथिको विद्युत आयोजना सरह ऊर्जा दस्तुर लाग्नेछ ।

(ख) निर्यात मुलक जलविद्युत आयोजना

किसिम		१५ वर्षसम्म		* १५ वर्ष पछि	
		वार्षिक क्षमता दस्तुर प्रति किलोवाट	ऊर्जा दस्तुर प्रति किलोवाट घण्टा	वार्षिक क्षमता दस्तुर प्रति किलोवाट	ऊर्जा दस्तुर प्रति किलोवाट घण्टा
२	निर्यातमुलक रन अफ रिभर आयोजना	रु. ४००१-	७.५%	रु. १८००१-	१२%
३	निर्यातमुलक जलाशययुक्त आयोजना	रु. १५० १-	१०%	रु. २०००१-	१५%

* व्यापारिक संचालनमा आएको मितिले १५ वर्ष पछि

(ग) माथि प्रकरण (ख) मा उल्लिखित रोयल्टी दरहरु १००० मेगावाट सम्म जडित क्षमता भएका व्यापारिक आधारमा निर्माण गरिने आयोजनाहरुमा लगाइनेछ । व्यापारिक आधारमा निर्माण नगरिने १००० मेगावाट सम्मका आयोजनाहरुको हकमा उत्पादन शुरु भएको मिति देखि मासिक विद्युत तथा ऊर्जा उत्पादन क्षमताको आधारमा रोयल्टी वापत वार्षिक १५ (पन्ध्र प्रतिशत) विद्युत तथा ऊर्जा लिइनेछ ।

(घ) १००० मेगावाट भन्दा बढी जडित क्षमता भएका निर्यातमूलक आयोजनाहरूका हकमा रोयल्टीका दरहरू माथि प्रकरण (ख) र (ग) का आधारहरूलाई समेत दृष्टिगत गरि वार्ताद्वारा तय गरिनेछ ।

(ङ) आन्तरिक उपयोगमा विक्री गरी बाँकी ऊर्जा निर्यात गर्ने जलविद्युत आयोजनाका लागि विदेश निर्यात गरेको ऊर्जाको परिमाणमा निर्यातमूलक आयोजना सरहको ऊर्जा दस्तुर लाग्नेछ ।

(च) निर्यात भएको विद्युत जुन मुद्रामा विक्री भएको छ, सोही मुद्रामा सलामी दस्तुर Royalty तिर्नुपर्नेछ ।

नोट: यहाँ Energy Royalty र Capacity Royalty निकाल्न देहायको सुत्र प्रयोग भएको छ ।

Energy Royalty= (Generated Energy- (Self consumption) X Average Selling Price X Energy Royalty Rate

Capacity Royalty= Capacity Royalty Rate X (1+5/100) year 2058 X Installed Capacity (KW)

६.१३.२ रजिष्ट्रेशन दस्तुर

जलविद्युत उत्पादन, प्रसारण र वितरण सम्बन्धी आयोजनामा लगानी गर्नको लागि विदेशी ऋण सम्बन्धी लिखत तथा उक्त ऋणको लागि अचल तथा चल सम्पतिहरू (जस्तो प्रोजेक्ट कम्पनीका शेयरहरू) विदेशी ऋणदाताको नाममा धितो लेखिदिने लिखतहरूको रजिष्ट्रेशन पारित गर्न रजिष्ट्रेशन दस्तुर ०.०००१ प्रतिशत लाग्नेछ ।

६.१४ कर तथा भन्सार सम्बन्धी सुविधा

६.१४.१ जलविद्युत उत्पादन आयोजना, प्रसारण प्रणाली र वितरण प्रणाली संचालन गर्दा लाग्ने आयकर प्रचलित आयकर ऐनले व्यवस्था गरे बमोजिम हुनेछ ।

६.१४.२ विद्युत महशुलमा मूल्य अभिवृद्धि कर नलागेको वर्तमान स्थितिमा जलविद्युत आयोजना निर्माणमा उपयोग हुनेगरी स्वीकृति लिई आयोजनाले आयात गरेको औद्योगिक संयन्त्रहरू, उपकरणहरू र जगेडा पाटपुर्जामा मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्ने छैन । विद्युत महशुलमा मूल्य अभिवृद्धि कर लागेमा सोही अनुसार उपर्युक्त सामग्री एवं मेशिनहरूमा समेत मूल्य अभिवृद्धि कर लाग्नेछ ।

६.१४.३ आयोजनाहरूले निर्माण चरणमा स्वीकृति लिई आयात गर्ने संयन्त्रहरू उपकरणहरू मेशिनहरू र सो सँग सम्बन्धित जगेडा पाटपुर्जाहरूमा समेत १ प्रतिशत मात्र भन्सार महशुल लाग्नेछ । तर यस्ता जगेडा पाटपुर्जाहरू आयात गरिने संयन्त्रहरू, उपकरणहरू र अन्य मेशिनरीहरूको मुल्य कुल मुल्यको २० प्रतिशत भन्दा बढी हुने छैन ।

६.१४.४ यस्ता आयोजनाहरूको लागि निर्माण अवधिमा आवश्यक पर्ने मेशिनहरू फिर्ता लैजानुपर्ने शर्तमा आयात गरिएको भएमा आयोजना सम्पन्न भएपछि त्यस्ता मेशिनहरू फिर्ता लैजानुपर्नेछ । फिर्ता लैजान नसकेमा वा नलगेमा आयोजना सम्पन्न भएपछि नियमानुसार ह्यास कट्टी गरी बाकी रहने मूल्यमा प्रचलित दर अनुसार भन्सार महशुल तिर्नुपर्नेछ ।

६.१५ संस्थागत व्यवस्था

६.१५.१ जलविद्युतको विकास गर्न देहाय बमोजिम संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।

(१) नियमन संस्था (Regulatory Body)

हालको विद्युत महशुल निर्धारण आयोगलाई नियमन संस्थाको रूपमा विकास गरिनेछ । यस नियमन संस्थाले विद्युतको गुणस्तरको अनुगमन एवं सुपरिवेक्षण गर्ने कार्यको सिलसिलामा सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रका उत्पादनकर्ताहरूको विद्युत खरीद सम्झौता समेतलाई ध्यानमा राखी आवश्यकता अनुसार निर्देशन र सुपरिवेक्षण गर्ने सक्नेछ ।

नियमन संस्थाका कार्यहरू देहाय अनुसारको हुनेछ ।

(क)

- विद्युत महशुल र व्हीलिंग (Wheeling) महशुल निर्धारण गर्ने,
- विद्युत प्रणालीको सुरक्षा तथा आपूर्तिको नियमितता र विद्युतको गुणस्तरको अनुगमन एवं सुपरिवेक्षण गर्ने,
- उपभोक्ताको हित संरक्षण गर्ने,
- ग्रीड कोड तयार गर्ने,
- भार संप्रेषण (Load Dispatch) का आधारहरू स्वीकृत गर्ने,
- विद्युतको सुरक्षण तथा गुणस्तरको आधार तयार गर्ने, आदि ।

(ख) जलविद्युत केन्द्रबाट उत्पादन हुने विद्युत शक्ति उत्पादनकर्ता र खरीदकर्ताको आपसी सहमतिमा खरीद विक्री गर्न सकिनेछ । विद्युत खरीद सम्झौता गर्नु अगाडि नियमन संस्थाबाट विद्युत खरीद विक्री दर निर्धारणका आधारहरू पुनरावलोकन गराउनु पर्नेछ । नियमन संस्थाले पुनरावलोकनको लागि अनुरोध पाएको ४५ दिनभित्र पुनरावलोकन गरी राय दिनु पर्नेछ । विद्युत महशुल निर्धारण प्रयोजनको लागि नियमन संस्थाले गरेको विद्युत खरीद सम्झौताको पुनरावलोकनलाई आधार बनाइनेछ ।

(ग) उपभोक्तालाई विक्री वितरण गरिने विद्युत महशुल दरको निर्धारण नियमन संस्थाले गर्नेछ । महशुल दर निर्धारण गर्दा उपभोक्ताको हितलाई समेत मध्यनजर राखी गरिनेछ ।

(२) अध्ययन तथा प्रवर्द्धनात्मक संस्था (Study and Promotional Body)

(क) देहायका कार्यहरू विद्युत विकास विभागले गर्नेछ ।

- अनुमतिपत्र प्रदान गर्ने क्रममा प्रतिस्पर्धाको कार्य गराउने ।

- एकद्वार नीति अन्तर्गत प्राप्त हुने सुविधा दिने एवं निजी क्षेत्रलाई जलविद्युत विकासमा आकर्षित गर्ने ।
- जलविद्युत आयोजनाहरूमा निजी सहभागितालाई प्रोत्साहित गर्ने ।
- जलस्रोतको उत्कृष्ट उपयोग गर्न गराउन १ मेगावाट भन्दा बढी क्षमताका जलविद्युत आयोजनाहरूको स्वीकृति सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- जलविद्युत आयोजनाको सम्भभाव्यता अध्ययन र बहुउद्देश्यीय आयोजनाहरूको अध्ययन कार्यहरू गर्ने ।
- आयोजना संचालनमा निजी क्षेत्रलाई आवश्यक सहयोग तथा अनुगमन एवं प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरू गर्ने ।

(ख) देहायका कार्यहरू जल तथा शक्ति आयोगले गर्नेछ ।

- विद्युतको राष्ट्रिय माग प्रक्षेपण तथा System Planning को अध्ययन सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- विद्युत आयोजनाहरूको प्रारम्भिक पहिचान गर्ने कार्य ।
- विद्युत विकासका लागि विभिन्न नीतिगत अनुसन्धानात्मक कार्यहरू ।

(३) विद्युतीय ऊर्जा व्यवस्थापन अध्ययन संस्था विद्युत सम्बन्धी वित्तिय, कानूनी, वातावरणीय र प्राविधिक पक्षहरूका अध्ययन अनुसन्धान गर्न र सो सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्न एक विद्युतीय ऊर्जा व्यवस्थापन अध्ययन संस्थाको विकास गरिनेछ ।

६.१५.२ नेपाल विद्युत प्राधिकरणको स्वामित्वमा रहेको विद्युत केन्द्रहरूको संचालन, विद्युत प्रसारण तथा राष्ट्रिय ग्रीड संचालन एवं विद्युत वितरण सम्बन्धी कार्यहरू क्रमशः विभाजन गरी सो को लागि उपयुक्त संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ राष्ट्रिय ग्रीड संचालनका लागि स्वशासित सार्वजनिक संस्थालाई जिम्मा दिइनेछ । विद्युत वितरण प्रणालीको संचालनमा स्थानिय निकाय सामुदायिक र सहकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

६.१६ सरकारद्वारा जलविद्युत आयोजनाहरूको निर्माण एवं संचालन

श्री ५ को सरकारले आवश्यकता अनुसार आफैले कुनै मित्र राष्ट्र वा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थासित सन्धी वा सम्झौता गरी सो अनुसार जलविद्युत आयोजनाहरूको निर्माण र संचालन गर्न सक्नेछ ।